

ШОЪЛ ТАВЫСЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫК
ЯМАГАТ-ПОЛИТИКАЛЫК ГАЗЕТА

ГОЛОС СТЕПИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

№ 16 (8704)

19 АПРЕЛЬ

2018 йыл

КИШИ ЮМА

КОБКЕК АЙЫ

1931-нши йылдан алып шыгады

21-нши АПРЕЛЬ – ЕРЛИ САМОУПРАВЛЕНИЕ ОРГАНЛАР КУЪНИ

Кайтип белгиленеди бу байрам

Ерли самоуправление органлар куъни кайтип оьтеди экен? Бу куън телевидениеде шатлыклы йыйинлар, байрам кешликлер коьрсетиледи. Ййги куллыкшыларды Сый грамоталар ман эм эстеликли савкатлар ман савгалайдылар.

Ерли самоуправление куъни бизим элимизде демократиядын эм граждандык ямагатынын оьрленуьвине себеплик этпеге керек. Россияда Ерли самоуправление куъни РФ Президентинин Указы ман 2012-нши йылда токтастырылган.

Коьп заман артта, сол куън 1785-нши йылда императрица Екатерина «Жалованная книга городам» деген документке кол баскан. Ол бизим элимизде ерли самоуправление акында законодательстводын оьрленуьвинин басы болды. Документке 178 статьялар, 16 боьликлер эм Манифест киргистилди. Россиядын кала яшавшыларына бирдей туьркимге бирлестирув статусы берилди, тек граждандардын кеспи аьрекетлери эсапка алынмаган.

Александр II басшыланган болжалда земский эм кала реформалар озгарылды. 1864-нши йылда земский учреждениелер акында Йорык кабыл этилинип алынды. Оны ман ерли-

ерлерде хозяйстволык сораьларды шешув мен каьрлеьши сайлав губерниялык эм уездник йыйинлар туьзилди.

1870-нши йылдан алып кала самоуправление органлары болдылар кала думалар эм управа-

Ама 1917-нши йылдын Октябрь революциясыннан сонь ерли самоуправление оьрленуьви мен байланыслы сораь мутылды. Бу институтлардын тез оьрленуьви бизим элимизде 1993-нши йылда басланды эм аьли де бардырылады.

Ерли самоуправление органлар куънинде кала округлар, поселениелер, кала ишиндеги районлар эм федераллык маьнели ерлердинь, муниципаллык районларынын куллыкшылары савгаланадылар. Олардын аьрекет этпеге ьхтыярларын «Россия Федерациясында ерли самоуправление уйгынлануьвинин ортак принципери акында» законы ман токтастырылады. Россияда Ерли самоуправление куънин 23 мыннан артык муниципаллык туьзилелер белгилейдилер. Оларда 340 мыннан артык аьдемлер аьрекет этедилер. Бу служащийлер ерли бюджетлерди токтастырув ман, ерли казнадын шыктажлары эм етимислери акында эсап юритув

мен, муниципаллык туьзилелеринин оьрленуьв программаларын туьзув эм кабыл этип алув ман, налогларды токтастырув эм оларды йьнов ман, тергев салув ман каьрлейдилер. Солай ок ерли самоуправление органларында куллык этетаганлардын аьрекетине тергев саладылар.

Бу структуралар куллыкшылары йоллардын оньайлыгы ман, турак-коммуналлык хозяйствосынын, билимлендирув, савлык саклав тармакларынын куллыгын оньлав ман каьрлейдилер, маданият, спорт эм баска предприятелер аьрекетин тергейдилер.

«Ногайский район» МО-сынын ерли самоуправление органлары – «Ногайский район» муниципаллык районьнын администрациясы, «Ногайский район» МР Депутатлар йыйыны, «Ногайский район» МО-сынын тергев-эсаплав палатасы. «Ногайский район» МО-сына 10 авыл поселениелер киреди.

Ерли самоуправление органлар специалистлерин кеспи байрамы ман кутлаймыз, исте уьстинликлер йораймыз.

Л. ЭЛЬГАЙТАРОВА.

Суьвrette: «Ногайский район» МО администрация ис коллективи.

Кутлаймыз!

Ерли самоуправление органларынын сыйлы куллыкшылары, ваькиллик органларынын депутатлары, муниципаллык службаьсинин ветеранлары!

«Ногайский район» муниципаллык образованийеси сизди ис байрамынъыз – Ерли самоуправление куъни мен кутлайды. Бу ис байрамы бизим патшалыгьмыздын халкка эн де ювык болган ерли власть ваькиллери бардыратаган маьнели эм казаватлы аьрекетине маьне беруьвин шайытлайды. Ерли самоуправление куллыкшыларына айырым яваплылык тапшырылган. Бизим куллыгьмыздын сапатыннан аьдемлердинь яшав оьлишеми кайдай болуьви эм район яшавшыларынын властью кайдай белги беруьви байланыслы. Ерли самоуправление органларынын ис аьрекетини туьрли тармаклар бойынша кень билимли болуьви, уьйкен яваплылыкты, оьз-оьзимизди дайым да тергевди эм сабырлыкты талаплайды. Бу байрамды тек муниципаллык образованийелер аькимбаслары, район эм авыл администрациялар куллыкшылары да туьвил, ама солай ок район эм авыл поселениелер депутатлар йыйинларынын депутатлары, граждандар ямагатынын ваькиллери, бу иске коьнгил беретанган эм белсенли граждандар да оьз байрамы деп санамага боладылар.

Баалы ис йолдаслар! Сизге берк ден савлыкты, кеспи оьлиеминъиздинь оьсуьвин, эткен ниетинъизге етисуьвде оьмезикти йорайман. Даньклы аьдетлерди сакланъыз эм байытынъыз, бизим районнын оьрленуьвине каратылган етекишлев карарларды аьзирлевде белсенли катнасынъыз!

Сизге тынышылык, наьсип эм эмишлик болсын!

М.Аджеков,

«Ногайский район» МО администрациясынын аькимбасы.

ОКУВШЫДЫНЪ ЕТИМИСЛЕРИ

Ойы теренленип, билими артады

Янъыларда А-Х. Джанибеков атындагы орта мектебинде, районьмыздын баска мектеблериндей болып, «Первоцвет» деп аталып, илми тергев шарасы озгарылды. Шарада тек доьртинши класслардын окувшылары катнастылар.

Шарады озгарувдын бас мырады: баслангыш класслардын окувшыларынын акылынын кепленуьвин, билим дережесин тергев.

Бу шара биринши кере озгарылмайды, йыл сайын район мектеблеринин окувшылары туьрли сабаклар бойынша оьзлеринин кызыклы тергев куллыкларын аьзирлеп, баслап оьзлеринин мектеблеринде, сонь район, республика кезеклеринде озгарылатан шарада катнасадылар.

Бу йыл А-Х.Джанибеков атындагы мектебинде озгарылган «Первоцвет» шарасында доьртинши класс окувшылары Алишер Юмартов (биринши орын), Айнагуль Вайсова (экинши орын), Амина Курганова (уьшинши орын) савгалы орынларга тийисли болган эдилер. Соньында Алишер Юмартов оьз мектебин тийислисинше йогары дережеде район кезегинде оьткен шарада яклаган.

Ол оьзининь леьгоконструирование темасына багысланган тергев куллыгын кызыклы кепте тоьрешилердинь коьнгиллерине еткерип болды.

Алишер кишкей заманынан алып леьго конструкторы ман аьвлигип келеди.

– Мага биринши леьго конструкторды уьш ясымда савгаланганлар, баслап мага сол ойыншыкты Арсен акам йыйнамага коьмек этетаган эди, аьли мен оьзим инилериме уьйретемен. Мен буьгуьнлерде аьвлигетаган исим мага бек кызыклы болып коьринеди, – дейди Алишер.

Алишердинь аьвлигуьви мага да бек кызыклы болып коьринди. Элбетте, конструктор ман аьвлигуьв баладын ойын да теренлетеди, кол моторикасын да оьрлендиреди.

Алишердинь буьгуьнги кызыксынуьви келеекте кеспи сайлавда да оьз косымын этпеге боляк.

Уьстинликлер сага, Алишер.

Г. САГИНДИКОВА.

Суьвrette: А.Юмартов.

ЙЫЙЫН

Налог йыювга артык эс берилсин

«Ногайский район» МО администрациясында янъыларда болып озган йыйын шатлыклы кутлавлардан басланды.

Алды ман район акимбасы Мухтарбий Аджеков 2017-нши йылда «Россиядынъ ийги окытувшысы» деген Савлайроссиялык конкурснда катнасып, грантка тийисли болган Орта-Тоъбе авыл окытувшысы Сапийат Межитовады эм сол ок авылдынъ 10-ншы класс окувшысы Индира Янакаевады «Акыллы кеделер эм акыллы кызлар» деген республикалык гуманитарлык олимпиадасынынъ телевизионлык ойынынынъ финал кезегинде 3-нши баргылы орынды алганы эм эндигиси ол сонынъ енъуушлары мен бирге сав Дагестанды Москвада якламага бараягы ман кутлады.

Муннан сонъ М. Аджеков янъыларда ыткен йылдынъ ис сырагылары бойынша Дагестан Республикасынынъ ерли самоуправление субъектлери арасында «Ногайский район» МО администрациясы 2-нши орынды казанганын айырым белгиледи. Ол сонынъ акында шайытлайтаган документти район администрациясынынъ экономика боилигининъ етекшисининъ кесек заман-

га исин толтырувшысы Р.Сеитовага шатлыклы аылде тапшырды.

Район етекшисининъ айтувы ман, бугуынлерде Иран патшалыгы кой этин сатып алувга Россия ман келисув туъзбеге суъеди. Сол савдалыктан туъскен баъри акшларды да Москва Ногай районуна йибермеге макуллыгын билдирген. М.Аджековтынъ соъзи мен, ол 3 миллиардка ювык акша болады. Сол ок заман район еринде 1000 янъы ис орынлары ашылаак. Ол зат районга дотациялар аркасы ман яшавды коймага эм донорлар санына кирмеге амал берер эди.

«Бу юма, 20-ншы коькек айында, РФ Президенти Владимир Путиннинъ катнасувы ман Прикаспий регионунъ оьрлентуьв акында кенъес ыткериледи, сол кенъесте бу сораулар да ойласылып каралаак. Мен бу сораулар аьли ок шешилген деп айтып болмайман, тек солар бизим пайдамызга шешилер деп соъз бергенлер», — деди М.Аджеков.

Район акимбасынынъ орынбасары Хамидулла Саитов районда турак уй-

коммуналлык тармагын-дагы аьллер осал экенин билдирди. Онынъ айтувы ман, баъри де коьп квартиралы уйлерди эсапка алув керек. Эгер сол ис заманында толтыртылмаса, «бизди басымыздан бирев де сыйпамаяк».

Х.Саитов солай ок налоглар йыов бойынша быйылдынъ ыткен кварталынынъ сырагылары ман йыйылганларды таныстырды. Онынъ соъзине коьре, район авыллары бойынша баърис 28 миллион маьнет акшадан артык налоглар йыйылган. «Болса да бу яваплы эм маьнели иске баъри авыл администрациялары да тийисли эс бермейдилер. Айтпага, «Ортатюбинский сельсовет», «Коктюбинский сельсовет» авыл поселениелери ерлеринде налог йыов тоьмен дережеде, олар планды толтырмаганлар. Соны ман бирге «сельсовет Арсланбековский» СП МО налог йыовды 214 процентке, «сельсовет Карасувский» СП МО — 207 процентке артыгы ман толтырганлар. Бу кварталда «село Терекли-Мектеб» авыл поселениеси налоглар йыовды 136 процент-

ке, «село Эдиге» — 130 процентке толтырмага уьлгиргенлер. Соларга етисуьв уьшин «село Кумли» авыл поселенисининъ етекшислерине де бираз шалысув керегеди. Баърис соны ман биринши кварталдынъ ызында район авыллары бойынша налоглар йыов 113 процентке толтырылган деменге керек», — деди Х.Саитов.

Район акимбасы М.Аджеков налоглар йыов яктан энъ де тоьмен коьрсетимлер «сельсовет Коктюбинский» авыл поселенисинде экенин айырым белгиледи.

Йыйында келеяткан Уллы Енъуьвдинъ 73-нши йыллыгын байрамшылав акында сорау ман район ветеранлар советининъ председатели Акманбет Сангишиев шыгып соьйледи. Коьтерилген сорау ман байланыста район комиссиясын туъзуьв акында карар алдылар.

М. ХАНОВ.

Суьвретлерде:

С.Межитовага эм И.Янакаева; Р. Сеитовага М.Аджеков савгалау шагдында.

Г. Аблезовадынъ алган суьвретлери.

ЙОЛЫГЫС

Авыл хозяйствосын оьрлентуьв сораулары ойласылган

Дагестан Республикасынынъ авыл хозяйство эм тамак-азык министри Абдулмуслим Абдулмуслимов Россия авыл хозяйство министерствосынынъ тармак департаментлеринде бир неше йолыгыслар ыткерген.

Министерстводынъ пресс-службасы билдиргенлей, А.Абдулмуслимов РФ авыл хозяйство министерствосынынъ Тамак-азык эм асыллау промышленностининъ департаментининъ директоры Евгений Ахпашев пен йолыгыскан. Йолыгыста республика еринде мал соьв цехлерин, ясылша саклайтаган меканларды курув эм юзимшиликти оьрлентуьв сораулары ойласылып каралган.

Сол ок куьн регионунъ авыл хозяйство министри Малшылык эм тукумлы малшылык исининъ

департаментининъ директоры Харон Амерханов пан республикада тукумлы малшылыкты оьрлентуьв шараларын эм бу тармактынъ 2020-ншы йылга дейим оьсуьв йолларын ойласканлар.

А.Абдулмуслимов федераллык аграрлык ведомство коллегиясынынъ тамамлаушы йыйынында катнаскан. Бу йыйында РФ Оькиметининъ Председателининъ орынбасары Аркадий Дворкович, РФ авыл хозяйство министри Александр Ткачев шыгып соьйлгенлер.

ФОРУМ-ВЫСТАВКА

Етимислер коьрсетилинчек

Дагестаннынъ аграрийлери быйыл Москвада 15-17-нши курал айы куьнлеринде ыткерилчек «Кооперация» деп аталган форум-выставкасында оьз коллары ман болдырган продукциясын коьрсетеклер.

ДР Авыл хозяйство эм тамак-азык промышленность министерствосынынъ билдируьвине коьре, бу шарады «Экспохлеб» МСЕ Савдунылык выставка ассоциациясынынъ агзасы уйгынлайды. Форум-выставка абсеринде айырым салонларда авыл хозяйство тармакларынынъ презентациялары ыткерилмеге каралады. Айтпага, «Ферма» деп аталган салон малшылык, кус эм эгиншилик авыл хозяйство продукциясын оьстируьв, саклау эм асыллау уьшин техника, алатлар эм материаллар аьзирлевишлерди эм соларды рынокка еткеруьвишлерди, ясылшалар эм емислер оьстируьв уьшин теплица комплекслерин эм ангарлар, емлер, ветеринар алатларын эм препаратларын

болдыруьвишларды бирлестирек. «Пасека» салоны болса балшыбыншыларды, балдан товарлар аьзирлевишлерди, коммерциялык структураларынынъ ваькиллерин йыйнаак.

Солай ок выставка-форумда онынъ катнасуьвишлары эм конаклары уьшин «Ясылшалар-емислер», «Табиат савгалары» деген салонлар да капыларын ашаклар. Соларда ясылша эм емис культураларын оьстируьв тармагын-дагы етимислер эм инновациялар, солай ок урлыклар, коьзлар, елеклер, авыл хозяйстволык эм емлев оьленлерин оьстируьв, асыллау, саклау, кутыкларга салуу, коькликлерге тиеп аькетуьв эм сатуу ман каьр шегетаган компаниялар технологиялары да коьрсетилинчек.

«НОГАЙСКИЙ РАЙОН» МО АДМИНИСТРАЦИЯСЫНДА

Баъри зат эсапта болмага керек

Янъыларда «Ногайский район» МО администрациясында «Район архивининъ туъзилуьв булаклары — учреждениелер Архивлерининъ паспортизациясын озгарув акында» деген сорау ортага салынып каралды. Сонынъ сырагысында ДР-нынъ «Дагестан Республикасында архив иси акында» Законы ман (11.04.2005 й., № 15), Росархивининъ «Россия Федерациясынынъ документлерининъ патшалык эсабынынъ Регламентин

токтастырув акында» буйрыгы ман (11.03.1997 й., № 11) келисте, «Ногайский район» МО администрациясынынъ организацияларында, учреждениелеринде эм предприятиялеринде документлердинъ патшалык эсабын юритуьвди ийгилендируьв эм олардынъ саклануьвн канагатлау мырадта «Ногайский район» МО администрациясы кенъесинде тийисли токтас кабыл этип алды. Сога коьре учреждениелер — Райархивининъ туъ-

зилуьв булаклары ведомстволык саклауда тураган документлерининъ паспортизациясы бойынша исти уйгынламага, ведомстволык архивлерининъ паспортларын Райархивке 2018-нши йылдынъ 1-нши июнине дейим еткермеге кереклер. 2018-нши йылда учреждениелерде архивлердинъ паспортизацияларын озгарувдынъ План-графикти туъзилген. Сол План-графикте учреждениелерде паспортизация озгарувдынъ болжаллары

белгиленген.

Райархивке (Башантавова Н.Н.) учреждениелерде паспортизацияды озгармага эм ведомстволык архивлерининъ паспортизациясын озгарувда методикалык эм практикалык коьмек этуьв борышы тапшырылды.

Бу токтастынъ толтырулуьвина тергев салув борышы «Ногайский район» МО администрация акимбасынынъ орынбасары Б.Ярлыкаповка тапшырылды.

УЪЛКЕ ТАНУВ МУЗЕЙИНДЕ

Зейинли суьвретшидинъ эстелигине

Коекке айынынъ басында районда биринши кеспили суьвретши, «Айланай» фольклор-этнографиялык ансамблининъ негизин салушы, этнограф, шаир, язушы, биювши, Дагестан Республикасынынъ ат казанган саният куллыкшысы Сраждин Самединович Батыровтынъ 67 йыллыгына багысланган туьри шаралар уйгынланып оьттилер. Айындырыктынъ ярыгындай, кыска яшавынынъ ишинде оьнерли суьвретшиге халкы уьшин салдарлы косымын этпеге бакты буйырды.

Онынъ тувган куьнине китапхана куллыкшылары, уьлке танув музейи, мектеб окутувшылары эм окувшылары ман эс берилмей бир йыл да калмайды. Бу йыл да халкымыздынъ данъклы увылы Сраждин Батыровтынъ тувган куьнине, онынъ оьлимсиз эстелигине багысланып, район орталык китапханасынынъ куллыкшылары ман уьлке танув музейинде Кадрия атындагы мектебининъ окувшыларынынъ ортакшылык этуь-

ви мен шара уйгынланып оьтти.

Оны район орталык китапхана куллыкшылары Таужан Алиева эм Сапихан Курпаева юриттилер. Биринши болып, соьз уьлке танув музейининъ етекшиси Каирбек Балгишиевке берилди. Ол халк элгезерининъ яратувшылык йолы, онынъ шыгармалары, бийик зейинлиги акында йыйылганларга эскеруьвин хабарлап эситтирди. Оннан сонъ, соьз Кадрия атындагы мектебиннен Дагестаннынъ ат казанган окутувшысы, 8 «б» класс етекшиси Мари-на Межитовага берилди. Ол халк суьвретшидинъ яшав йолы, окувшылар онынъ шыгармалары ман окув шагыннан таныс болатанын, онынъ халкына калдырган асабалыгы бек бай экени акында, «Албаслы акында толгав» деген повести бойынша дерис озгарылганы акында айтып кетти. Биринши кеспили суьвретши С. Батыровка багысланган кешликте катнаскан окувшылар да ятлавлар оқыдылар, Сраждин Баты-

ровтынъ куллыклары, суьвретлери болган выставка-ду карадылар, онынъ яшав йолы акында кызыклы эскеруьвлерди тынъладылар. 2 «б» класс окувшылары Булат Толубаев, Фатима Алыпкачева, 5 «б» класс окувшысы Джанет Етмишева, 11-нши класс окувшысы Калимат Лукманова эм сондай баскалар ятлавлар оқып эситтирдилер.

Фольклор-этнографиялык ансамблининъ биринши катнасувшыларынынъ тизиминнен болган, С.Батыровты ийги таныган Тажан Анвар кызы белгилли суьвретшидинъ, биюшидинъ яратувшылыгы, «Айланай» фольклор ансамблининъ туьзилуьви, ога миллет кийимлерди халк элгезери оьзи аьзирлегени акында йылы эскеруьвлери мен йыйылганлар ман боьлисип кетти.

Соьйтип зейинли суьвретшидинъ тувган куьнине багысланган кешлик йогары коьнбилде оьтти.

Г. НУРДИНОВА.

Суьвретте: *шарадан коьринис.*

ТАРИХИМИЗДИНЪ БЕТЛЕРИННЕН

Эдигединъ Биринши Василийге язган хаты

Ногай Ордамызды туьзуьвши айтувлы бий Эдиге XIV оьмирдинъ ызында – XV оьмирдинъ басында ол заманлардагы куватлы деген конъысы оькиметлер мен политикалык, экономикалык байланысларын тутканы белгилли. Сол байланысларды тутувда ол бас деп янъы курылган яс оькиметимиздинъ беркуьвине, келектеги куьнлерине уйкен маьне берип, онынъ кызыксынувларын якламага эм коршаламага шалыскан. Соьйтип Россия элимиздинъ бурынги архивлеринде 1407-нши йылдынъ карагыс айында Эдигединъ уллы орыс князи Биринши Василийге (Дмитрий Донскойдынъ увылы) язган хаты да саклан-

ган. Бу хат 2006-ншы йылдынъ 24-нши октябринде «Ногай давысы» республикалык газетасында А.Алабердовтынъ тарих макаласында баспаланган. Соны газетамыздынъ редакциясына эсли авыл хабаршымыз Йолманбет Агаспаров йиберген. Бу хат бизим газета окувшыларымызды да кызыксындырап деп сенемиз.

Эдигеден Василийге, Думага эм князьлерге салам. Атаклы ханымыз мени сага карсы йиберген. Сенинъ ерлеринъде, неге десе Токтамыстынъ авьлетлери конганын эситкенмиз. Солай ок билемиз, сиз де Москва ерлеринде бизим сагатуьв аьрекетин юритуьвши аьдемлеримизди корлайсыз. Ол да аз бол-

са, бизим ханнан барганларга тийисли сый этпейсиз. Алдын сондай ислер болган ма? Соранъыз картлардан. Орыс ерлери бизим Уллы Ордадынъ энъ ийги уьлислерининъ бириси эди. Ол заманларда сизде Ордадан келген аьдемлерди сыйлайтаган эдилер. Сен сол затларды билгинъ келмейди, сен не затлар этесинъ? Тимур такка олтырганда, сен оны келип коьрдинъ ме? Кимди йибердинъ сол заманда? Уллы боярларынъ, уьлис князьлеринъ кайда эдилер?

Оннан сонъ Шайдибек 8 йыл иеликти суьруьвге олтыртылды, сен болмадынъ онда да. Аьли уьшиниши йыл болады такка хан болып Булат-ханнынъ олтырга-

нына. Сен орыс уьлисте энъ эсли князь, келмейсинъ Ордага, сенинъ этетаган ислеринъ аьруьв тувыл.

Сизде де аьруьв аьдетлер бар эдилер. Боярин Федор Кошка яшаган заманларда ол сага ханнынъ эткен ийгиликлери акында айта туратаган эди. Аьли онынъ уллы акасынынъ тырнагына да тийисли болмаган Иоан сенинъ казнашынъ болады: ол сага не зат айтса, сога ынанасынъ, а Думадагы сыйлы аьдемлеринъди тынъламайсынъ. Аьши, эндиги соннан не болды? Уьлисинъди кылыш-кыргын бийлеек. Князь болып яшагынъ келе ме? Шақыр сыйлы боярларынъды, Иоан Никитичти, Илия Иоановичти, Петр Константиновичти

Салам хат!

Кабират, аьйиплимен сенинъ алдынъда – бу заманга дейим явав язбага сенинъ кагытынъа заман таба алмадым. Неге десенъ, бир хыйлы заман авылда болдым, сонъ йол дегенлей, узун соьздинъ кыскасы, бек арыганман. Оьзинъ билесинъ ше, язуьв да оьзи-оьзиннен бола коймайды.

Кабират, мени эслеп язганынъа мен бек эсапсыз разыман. Сен язасынъ окуьвга да, яшавга да колым бармайды деп. Кабират, яшавда коьп кыйынлыклар болатан, эгер баьри де тыныш болса, бу яшавга атайлар оьмир деп айтпас эдилер. Белинъди бегит,

Кабират. Энди сен уьйдегилердинъ атасы да, анасы да, агасы да... Эгер сен де яшавдан ишинъди шыгарсанъ, уьйдеги баскалар не болмага керек? Ананъды ойла. Оьзек те, ашуьвлы Сейпудинъ оьлими. Амал йок, яшавга бойсын деп айтпайман, яшав ягынъа шалганнан сонъ кагып мойныннан ыслап, кенъирдегин кол ман тутпага керек.

Кабират, Кабират, ойлама бир де сеннен баскалар бек аьруьв куьйде паракхат яшайды экен деп, янъыларсынъ. Тек кыйын болганда, сол кыйынлыкты енъсенъ – аьне солдыр аьдемнинъ аьдемлик куьши. Ойлама, Кабират-яным, Кадрия мага акыл берип, басымды авыртады деп. Мен яшавга солай карайман эм, маслагат сораган сен болганнан сонъ, Кабират, меним борышым – билгенимди айтув. Ал энди, бу меним язган затларым сенинъ коьнъилинъе хош, юрегинъе якын болса, керегинъе куллан. Мага тез-тез аза тур.

Сени сыйлап эм суьйип, Кадрия.

Москва.

Тоьмендеги сыдыраларды Кадрия кый-масымнынъ эстелигине багыслайман:

Бир куьнге мутылмадынъ

Яслай кеткен кыймасым,

Бир куьнге мутылмадынъ.

Кайгы баскан аьсерде,

Юрегимди катырдынъ.

Айталмайман мен коьп зат,

Яска тола коьзлерим.

Эскеремен баьрин де:

Ювык таза юзлерди.

Кадрия, танъ юлдызым,

Ногайдынъ сийрек кызы.

Аьр бир соьзинъ яшайды,

Халкынъ сени сыйлайды.

Наъсип тапкан кыскааяклы

Терекли-Мектеб авылында коьп йыллардан бери ис ветераны, сабыр, коьрнекли кыскааяклы, татым эм абырайлы аьелдинь бийкеси Таьтлихан Шалакай кызы Кидирова яшайды. Ол озь асылы ман Тарумов районынынъ Рассвет авылыннан. Атасы да, анасы да совхозда куллык эткенлер. Рассвет авылынынъ мектебинде тек 4 класс болганга, ол 5-нши класска Комсомольский поселогындагы мектебке юрип баслайды. Балаларга бир авылдан бир авыл-

га заьлим ер юрип оқымага туьседи.

Билим алмага, кеспили болмага шалыскан кыз школада кутарып, Махачкаладагы медучилищеге туьседи эм 1973-нши йыл онынъ фельдшер-акушер боьлигин уьстинликл битиреди. Ис йолын Таьтлихан Шалакай кызы Кочубейде поликлиникада баслайды, сонъ тувган авылына кайтып, медпункт заведующийи болып куллык этеди.

Яшавдынъ йоллары бирерлерде эки аьдем-

ди дурыс йолыктырады. Соьйтип, яс медицина куллыкшысы Таьтлихан Ногай районнан белсен комсомол аьрекетшиси, коьркли йигит Ибрагим Кидиров пан йолыгып, аьел курадылар. Таьтлихан энди Ногай район больницасында инфекция боьлигинде медсестра болып ислеп баслайды, сонъ Терекли-Мектебтеги А.Ш.Джанибеков атлы школасына медицина куллыкшысы болып коьшеди. Балалардынъ арасында он йылдан артык куллык эткеннен сонъ, поликлиникада методкабинетте ислейди. Кайда куллык этсе де, Таьтлихан Шалакай кызы озь борышларына яваплык сезип караган, тапшырылган куллыкты ийги этпеге шалыскан.

Ибрагим эм Таьтлихан Кидировлар уьш бала оьстирип тербиялаганлар. Туьнгыш кызлары Эльмира озь исин ашкан, экиншилери Зильфира – РФ Федеральнй организациясында яваплы куллыкта, увыллары Ислам, политехникалык институттынъ Техникалык туьзилеслердинъ курылысы факультетин кутарып, Москвада оькимет организацияда инженер-курувшы болып ислейди.

Буьгуньлерде Ибрагим эм Таьтлихан Кидировлар – тийисли тыншаювда, балаларына, уныкларына эм йиенлерине сукланып яшайдылар. Казанылган тыншаювда болса да, ислеп калган коллар токтап болмайды. Таьтлихан – уста тигуьвши, бав-бакша, шешкейлер оьстирмеге суьеди, эм сол яктан заьлим сулыбы, усталыгы бар. Таьтлиханнынъ эри Ибрагим де хатыныннан калмайды, азбар куллыкларын этеди, емис-ясылша оьстируьв мен каьр шегеди. Таьтлихан ман Ибрагимнинъ оьстирген емислерининъ, ясылшаларыннынъ, елеклерининъ даьмин татып, ийги соьзлер айтканлар коьп.

Тагы не зат айтайык. Терекли-Мектебте Кидировларды танымайтаганлар аз болар. Оларга баьримиз косылып тагы да уьйкен ден савлык, наьсип йорайык.

МАГОМЕТ КОЖАЕВ.
Суьвретте: Т. Кидирова.

баев 3 йыр эм 1 нашидлер альбомын шыгарган. Ол йырларды орыс эм ногай тиллеринде язады. Коьп бетинде йырларын Ногай шоьлге багыслайды, суьйим темасына да аз йыр язбаган, айтпага: «Ногайым», «Салам, уллы меним халкым», «Ак коьйлек», «Суьйгеним» эм коьп баскалар.

«Онъганнынъ эки яхшылыгы бир келер» деген соьз бар ногайда. Соьйтип, бу айда Мурзабек Койлубаевтинъ тувган куьнинде, ол яратушылык аьрекетин баслаганлы 15 йыл толды. Сосы куьн Терекли-Мектеб маданият уьйинде онынъ яратушылык кешлиги болды.

Биз Мурзабек Койлубаевти кутлап, коьп йыллар узагына ногай эстрадасынынъ коьгинде юлдызларымыз бан бирге яркыраганын, аьли де ясларымызды халкы ман оьктемситкен йырлар коьп язганын эм оларды келеек несиллердинъ ваькиллери йырлаганын йораймыз.

Н. КОЖАЕВА.
Суьвретте: М. Койлубаев.

Аьдем иси мен ярасык

Еминат Матаковна Манкаева озь сайлаган кесписи бойынша медициналык тармагында мине 45 йыллар бойы етимисли аьрекет этип келеди.

Асылы ман Еминат Кумлы авылыннан болады. Ол Матак эм Таньбийке Абдулкеримовлардынъ аьелинде тувып-оьскен. Бала шагыннан «доктор» бола-

якпан деген мырады кызды 1973-нши йыл Кизляр каласындагы медициналык училищесине аькелди. Окувын тамамлаганнан сонъ, ол озь сайлаган кесписинде биринши абытларын этип, Кумлы авыл фельдшерлик пунктында баслайды. Сол йылларда онда медициналык куллыкшылары болып куллык эткен Зейнап Сеитова, Авкеш Умарова яс кызды озь бай сулыпларына, усталыкларына уьйретип, коьп кеспи сыхырлыгы ман таныстырадылар. Оннан сонъ озь усталыгын оьстируьв мырадта кызга Шумлек авылда, район орталык больницасынынъ балалар боьлигинде, оннан сонъ 10 йыллар бойы балалар тувуу уьйинде акушерка исин етимисли юритпеге туьсти. 1995-нши йылдан алып, буьгуньлерге дейим ол озь аьрекетин район поликлиникасынынъ кыскааяклылар консультация алатан кабинетинде бардырады. Ол Гиппократка берген антына дайым да алал болып келеди. Онынъ ис йолдаслары арасында да сый-абырайы уьйкен. Ол кайда эм ким мен куллык этсе де, дайым да озь ис йолында билимин оьстирмеге, куллыгына яваплы карамага шалысып келди. Онынъ ис аьрекетинде бирге куллык эткен бай сулыплы врачлар А.Абдурахманова, балалар врачы А. Буланбаева, врачгинекологлары А.Арсланов, Г. Теминдарова (яткан ери ярык болсын), З. Куруптурсунова, Г. Тангаева эм сондай баскалар ога коьрим болып, исин йогары дережеде этуьвге озь уылисин косканлар.

– Еминат Матаковна озь кесписин суьйген, озь исине яваплы, тоьгеректегилерге йылы караган, йогары дережеде болган кеспи

иеси болады. Буьгунги яс медициналык куллыкшыларымызга онынъ ис аьрекетинде яваплыгы, яшав йолы дайым коьрим, – дейди оны ман бирге коьп йыллар бойы аьрекет эткен акушергинеколог врачы Аскерхан Рахмедович Арсланов.

Коьп йыллар бойы бир минсиз эткен аьрекет уьшин Еминат Матаковна «Савлыкты саклав тармагынынъ алдышысы» деген сыйлы атка, коьплеген Сый грамоталарына тийисли этилген.

Еминат Манкаева, сайлаган кесписине алал болган куллыкшы болып калмай, ийги аьел бийкеси, суьйикли ана эм алал ян косак. Суьйикли исиннен баска кыскааяклыдынъ яшавында маьнели орынды онынъ татым аьели алады. Эри Зекерья ман Еминат Манкаевлердинъ 44 йыл артга курган татым аьелинде уьш аьветлері Муратбек, Нарбек, кызлары Алия яшавда орынларын тавып, озь аьеллерин курып, суьйген ислери бойынша куллык этип, озь пайдасын элине тийдирип келедилер. Буьгуньлерде аьел ислерининъ яшавын балдан таьтли 9 уныклары етимисли окувы ман, яратушылык, спорт тармагында бийик уьстинликлери мен куьзлерин арттырып келедилер. Янъыларда озь аьветлери эм уныклары тоьгерекинде наьсипли ана, сыйлы кеспиндинъ иеси оьзининъ 65 йыллык мерекесин де белгиледи. Сол тувыл ма шынты наьсип дегенинъ?!

Еминат Матаковна, аьдемлер уьшин керекли эм пайдалы кеспиньиз сизге келекте де уьйкен суьйиниш, етимислер аькелсин.

Г. НУРДИНОВА.
Суьвретте: Еминат Манкаева.

ОБНЕРИ АРТКАН ЙЫРЛАВШЫ

Йыр – коьнъил канаты

Кудай бир обьнер мен усундырган аьдемлерди биз наьсипли, онынъ суьйген аьвети деп санаймыз. Ама биревлерди болса, ол бир неше обьнер иеси этеди. Солай ок Нариман авылында тувып-оьскен Мурзабек атлы йигит ийги йырлап та, йырларга соьзлер де, анъын да язып болады. Ол кишкей заманнан алып йырламага суьйген, школада кайдай шаралар болса да, ол дайым катнаскан эм куьнненкуьнге йырга онынъ суьйими оьскен. Болак йырлавшы С.Батыров атындагы саниятлар мектебининъ Нариман авылындагы филиалында окыйды. Оны Муслим Шаникеев баянда ойнатып уьйретеди. Школада окувын тамамлап, Мурзабек Койлубаев Махачкаладагы Гасанов атындагы музыкалык училищеге 4 йыл окыйды. Оннан кайтып, Терекли-Мектеб авылындагы Маданият уьйинде художестволык етекшиси болып эм соны ман бирге Нариман авылындагы школада анъ дерисининъ оқытувшысы болып

ислейди. Сол вакытта йолдасы Рашид Исмаилов пан «Яс юреклер» деп аталган йырлавшылар куьбин туьзеди эм биринши йыр альбомын шыгарады, биринши сольный концертин де Терекли-Мектебавылында озгарады. Оьз обьнерининъ суьювшилерининъ санын оьстируьв ниетте конъбысы районларда да, солай ок Москва, Уренгой, Сургут эм элимиздинъ баска сырт калаларында концертлер береді. Мунда Ногай диаспорасынынъ етекшининъ оқытувшысы болып

лар ман савгаланган. Бир неше йыл узагына йигитимиз Сургуттагы Тыншаюв эм яратушылык орталыгында звукооператор эм солист куллыгын бардырады. Тувган ери аьркимге аьсирет. Сога коьре, шоьлде тувган йигит, оьзининъ тувган ерин сагынып, Ногай районга кайтады. Мунда Ногай патшалык саз алатлар оркестрининъ солисти болады. Бу куьнлерде Ногай патшалык театрында звукооператор куллыгын юритеди. Мурзабек Койлубаев 3 йыр эм 1 нашидлер альбомын шыгарган. Ол йырларды орыс эм ногай тиллеринде язады. Коьп бетинде йырларын Ногай шоьлге багыслайды, суьйим темасына да аз йыр язбаган, айтпага: «Ногайым», «Салам, уллы меним халкым», «Ак коьйлек», «Суьйгеним» эм коьп баскалар.

«Онъганнынъ эки яхшылыгы бир келер» деген соьз бар ногайда. Соьйтип, бу айда Мурзабек Койлубаевтинъ тувган куьнинде, ол яратушылык аьрекетин баслаганлы 15 йыл толды. Сосы куьн Терекли-Мектеб маданият уьйинде онынъ яратушылык кешлиги болды.

Биз Мурзабек Койлубаевти кутлап, коьп йыллар узагына ногай эстрадасынынъ коьгинде юлдызларымыз бан бирге яркыраганын, аьли де ясларымызды халкы ман оьктемситкен йырлар коьп язганын эм оларды келеек несиллердинъ ваькиллери йырлаганын йораймыз.

Н. КОЖАЕВА.
Суьвретте: М. Койлубаев.

ЯРАТУВШЫЛЫК КЕШЛИГИ

Оьнери коьнъиллерин бийледи

Белгилеви мен концерт оларга бек яраган эм олар мундай кешликлер районда ййы оьткенин суьедилер.

— Сиз, бизим келектегимиз! Сизинь маданият учреждениелерге концертке эм спектакльлерге барганынъыз, саниятты баалап билгенинъиз эм аьнла-

Бабаюрт районинь Бабаюрт авылыннь маданият дворецинде «Аьр уйге маданият» деген акция бойынша ногай йырлавышы Джамбулат Караев пен концерт кешлиги уйгынланып оьтти.

Шарада Джамбулат Караевти, онынъ увулын Умаханды эм баска артистлерди де Бабаюрт еринде район етекшиси хош коьрип алды эм оларга ярык концерт программасын уйгынлаганы ушин оьз разылыгын билдирди. Джамбулат Караевтинъ акында айтканда, ол оьз йырларын ногай эм орыс тиллеринде йырлайды, онынъ каравшысы туьрли миллетли экени акында да белгилеп кетти. «Йырлавышыдынъ репертуарында халклар дослыгына багыслан-

ган, патриотлык, халк йырлары бас орынды алады. Ол оьзин ийги уйгынлавышы эм яратувшылык коллективининъ етекшиси этип коьрсеткен», — дедилер онынъ акында ортага шыгып сойлегенлер.

Оьнерли йырлавышы Джамбулат Караевтен баска болып, сценада белгилли йырлавышылар Зейнап Исаева, Осман Халимбеков, Заур Зауров эм Дагестан Республикасынынъ ат казанган артистлери де оьз оьнерлери мен боьлистилери.

Район маданият боьлигининъ ваькиллерининъ эм Дагестаннынъ белгилли артистлерининъ ярасык йырлары ййылганлардынъ коьнъиллерин коьтердилер. Яс каравшылары Зейнаб эм Зульфия Коркмасовадынъ

из эм аьнлаганынъыз бек маьнели. Сол заман сизди экстремистлер ягына шақырмага, йолынъыздан тайдырмага бирев де амал таппас, дедилер ортага шыгып сойлегенлер. Кешликте катнасканлар окувшыларды эм студентлерди маданиятка уйкен эс этпеге шақырдылар.

Кешликтинъ сонъында йырлавышы Джамбулат Караев баьри кешлик каравшыларына эм оны уйгынлавышыларына, солай болып, шарада ортакшылык эткенлерге эм, айырым, йылы йолыгыс ушин район етекшилерине оьз разылыгын билдирди.

Соьйтип, шара йогары коьнъилде оьтти.

Суьвретте: йырлавышы Джамбулат Караев Бабаюрт районьнда конакта.

УЬНДИРИКТЕ – ЯНЪЫ КИТАП

«Эстелик байлыгы» дуныя ярыгын коьрди

Тарумов районинь Александр-Невская станицасынынъ яшавшысы ногай краеведи Али Акатович Менглимурзаевтинъ «Клад памяти» («Эстелик байлыгы») деген янъы китаби дуныя ярыгын коьрди. Китеп янъыларда Астрахань каласында шыкты, ол автобиографиялык мемуар жанрында язылган. Китепте автор сав яшав бойы оьткен, эсинде сакланган мыратлары, эткен ислери, кыйынлыклары, суьйинишлери, оьзининъ кыйынлы согыс эм согыстан сонъгы балалыгы акында кызыклы кепте

хабарлайды. Баска болып, ол оьзининъ биринши оькитувшысы, мектебте оькыган куьнлери, бир класста оькып дос болган аьдемлери акында эсине алады. Али Акатовичтинъ ойы ман, балалык аьр бир аьдемнинъ яшавын да бек ярасыклы шак болады. Ол оьз юрегинде сол шагы акында эскеруьвлерди аьдуьвлеп саклайды. Онынъ эскеруьвлери китепте айырым орынды алувы да босына тувыл.

Уйкен суьюв мен эм ййлуьлык пан ол революция заманында Дагестан Республикасынынъ Ногай райо-

нына бакты аькелген оьзининъ узбек миллетли анасы, ярык аьдем акында хабарлайды. Уйкен коьнъил мен Али Акатович Сочи эм Ставрополь калаларына барувда коьп йыллар бойы коьриспеген авыл яшавшылары, дослары ман йолыгысларды суьвретлеп коьрсетеди.

Оьз хабарларын да автор ясларды оьз атабабаларыннь оьлимсиз баьтирлигин мутпаска, фронтта болганлардынъ коркынъысызлыгын, тыл куьлыкшыларынынъ анъ куьшин эслеринде тутпага шақырады.

Китеп аьнлавлы соьйлем тилинде язылган, тек станица яшавшыларына тувыл, баска окувшыларга да кызыклы болаягына соьз йок.

Китепти алувы ман байланьслы сораьларынъыз бан авторга 8-928 519-41-17 телефон бойынша занъ сокпага болаяксыз.

РАСУЛ ШУГАИПОВ.

Суьвретте: Али Менглимурзаев.

СЫНАВЛАР

Биринши ушув сынавлары етимисли оьтти

Дагестаннынъ Кизляр каласында еньил моторлы, доьрт ерли МАИ-411 самолеты ушув сынавларын етимисли оьтти. 11 такыйка эм 20 секунда узынлыгы болган биринши ушувды МАИ самолетын туьзуьв бойынша айырым конструктивлик бюросыннь летчик-сынавышы Александр Митрофанов толтырды. Кизляр администрациясыннь пресс-службасынынъ билдируьвине коьре, еньил моторлы, доьрт ерли МАИ - 411 Космонавтика куьнинде йогарга коьтерилген самолеты — ол ерли дагестан предприятиесининъ разработкасы болады.

Самолеттынъ ушув сынавлары бу йылдынъ июнь айында тамамланыаклар. Оннан сонъ предприятие Росавиацияга ушув коьлигининъ сертификациясына аьризе бермеге аьзир болаяк. Солай болып, 2020-ншы йылдынъ басында сертификациядынъ тамамланыуы

каралады. Оннан сонъ, Дагестанда заводта сосындай самолетынынъ сериялык шыгарылувы мыратланады. Самолеттынъ тек юргистуьвши куьшиннен баска, баьри темирлери де Россияда шыгарылады. Онынъ юргистуьвши куьши Австрияда шыгарылган. Келеекте сол самолетка юргистуьвши куьшин Россия заводларында да шыгарып баслаяклар.

МАИ-411 самолеты европейский CS-23 эм аме-

рикадынъ FAR-23 самолетларына уаслы болады. Баалы болмаган януьвайлаь амаллары ман куьлык этеди. Онынъ карыжлары автомобиль коьлигиндики мен тенълес болады. Самолет авиаперевозкада, ава патрулинде, авиатуризмде, ушув тизимин биринши уйретуьвлерде эм сондай баска заманларда куьлланылмага болады.

Суьвретте: МАИ-411 самолеты биринши сынавларын оьтуьв аьсери.

БАЙРАМ

Йогары коьнъилде оьтти

Бу йылдынъ 14-нши коькек айында Астрахань каласындагы стадионда область бойынша Навруз байрамы уйгынланып оьтти. Байрамнынъ ашылуьвунда Астрахань областининъ губернаторы А.Жилкин, ямагат, дин бойынша председателиери шыгып соьйледилер.

Наврузбийке ярысы да йогары коьнъилде оьтти. Ногай ямагаты атыннан Алина Уразова «мисс элгантность» номинациясында дипломга эм савгаларга тийисли этилди.

Ол Лаура Алибекова ман бирге байрамга келгенлерге «Салам, Эдил

юртым» деген йырын йырлап эситтирди. Баска болып, Куянлы деген тувган ери акында ятлавын да оькыды.

Байрамды айтпага, май боьрек, бавырсаь, кайнары, катлама, ногай малеш туьрли ногай аслары ярасыкладылар.

Ногайлардынъ майда-нында миллет ашханасынынъ ногай шайы эм даьмти аслары ман губернаторды эм сыйлы конакларын да сыйладылар. Терме касында ногай халк уйишлигин коьрсеткен амаллар выставкасы да уйгынланган эди. «Дослык» (Растопуловка авылы) эм «Яны-

ма» (Джанай авылы) деген яратувшылык коллективлери де ортакшылык этилери. Юртов авылыннан Амир Мусавтинъ аьели атыннан ногай малеш деген 6 килограмм авырлыгы болган даьмти эт пен дуьгиден этилген байрам пирогы коьплердинъ коьнъиллерин коьтерди. Джамал

эм Джамиля Динивовлардынъ аьели катлама аьзирлеген эди. Растопуловкадан эм Бабаевскийден май боьрек эм бавырсаь аьзирлеп аькелдилер. Баска болып, ногай шай ман бавырсаьты Султан эм Софья Язлиевлар да аькелдилер. «Эдиге» ямагатынынъ агзалары эм белсенли катнасуьшылары 1 мынъ маьнет акшадан байрам фондына сыпырага эм оны озгарув бойынша туьрли керексинуьвлерге бердилер. Терме Батырхан Елманбетов атыннан берилди.

Суьвретте: байрамнан коьринис.

Г.ШАНДАКОВА

(Басы 15-нши номерде)

Сосы вакытта ол кыскааяклысын сокпага суыйген эди, тек сол затты эталмады. Бу оньмаганга каратагы деп ойланды Тимур. Соьздинь озбин айталмагандай, ога не болганын аныламады ол. Хатынына карап, сен онынь шынатайына да тийисли тувылсынть, деп ойланды. Йок, тийисли тувылсынть. Эм уйден шыгып кетти.

Тимур машинага олтырып, оны каты айдап барды. Йол бойы Гельфияды ойлалды. Бир де болмаса коьрсень деш оны, бир кере болса да карасам ога! Насыпти сезер эдим. Оькинишке, Гельфияды ол коьрмеді. Досларын коьрип, олар ман олтырды, ийги этип ишти. Уйге аялап кеш кайтты. Ама хатыны аяли де уйкламайтаган эди, оны карады, эриннен эсе де ата-анасы савга этип берген машина ушин кайгырды. Эргенликте байына атлыкты. «Эв, алкаш! Мыйайлан болганша аракы ишип машинады буздынть, сол ма, алдыдагы шы- ракларына не эткенсинть?»

Урсысты коьтерген пишеси токтамаягын билип, Тимур кулактарын явып, уйкламага ятты. Тек даяналмады. «Токтаяксынть ма яде йок па?! Меним сав калганыма суыйин», – деди. «Сен мага не? Не затыма керексинть меним? Мен байды табарман, а машина сатып алалман. «Сепей деген сен экенсинть. Атынть йок, журтынть йок.»

Тимур не айтатанын озби билмеді, соьз таппады, ога айттынть не, айтпадынть не – бир тегис. Уятгы-бети болмаган кыскааяклы яшавымды, аьелимди, суьовимди бузды. Мен сени суьемен деп ойлалтаган боларсынть. Ушинин айтсам, бир заманда да суьимегенмен эм суьеек те тувылман. Берлимен. Алданганман.

Ол оззининь басына озби сокты, элбетте, берлимен, акыллы аьдем уйтип этпейтаган, сайсы.

Урсысканнан сонть Тимур уьндемей олтырды эм ойланды. Пишеси болса мыртылдавын коймады. Тимур ога керек тувыл экенлигин анылады. Ол авырып-сызлап, ятак болса, кыскааяклы оны карамайтын, аяли уйден кувалаягын коьз алдына аькелди. Мундай онынь аяли ога коркынышлы зат болып коьринди. Кыскааяклы соьйтип этер эм ол бир затсыз калар. А оны ман ортак не затым бар? Эш бир зат та йок. Кыскааяклысы, эш бир кыйналмай, оны уйден тызактырып кувамага болаяк. Онынь соьзине коьре, уй де, машина да, муьлк те – баьриси де оныкы.

Тимур озби ушин языксынды. Минне кайтип яшавым туьзиледи экен, а не зат ушын мен яшайман? Меним биревим де йок, оньмай калган бирев экенмен. Кардаш-кавымымды йойдым, досларым эсигимди ашпайдылар. Ол баьрин де кувып, менде кардаш та, кавым да, дос та калдырмады. Бирев келсе, бетиннен алып, эки-меки келместей этти. «Ишкиши», «бийсей» деген болмаяк атларды тагып турды. Арыдым мен сосындай яшавдан. Кисемде каыпик юргистип, ишпеге таьмекидинь озбин алалмай, кайдай аьлге мен эттим? Уят. Борышка да алалмайсынть, не ойланарлар дейсинь. Аьруьв яшайдылар, уйлері бар, машиналары бар. Аьдемлер меним кайдай яшав ман яшайтаганымды билип те билмейдилер.

Ол озбин тап яс баладай аяды. Кыскааяклы эрининь касына келип, ийнин какты: «Хайырым, авызынъа сув алгандай, уьндемей, неге олтырасынть. Ишпесень авызынъан соьз алып болмайды, ишсень – турган бир баьтир боласынть, деп куьлемсиреп алды ол. – Не зат сенинь янынъа ярамайды экен? Басынъа таз керек пе? Машина бар, аягынан басынъа дейим импорт кийип юресинть, соларды мен табаман да. А мага не затынть ман келген эдинть?» Тимур колы ман онынь авызын япты: «Тилинъди тый, эситтинть ме, тый. Тилеймен, мени кыйырымнан шыгарма.

Мени койып тур. Сосы соьзлерди кашан болса да сен мага айтарсынть деп билген эдим. Баьрисин де ал, мага сеннен эш бир зат та керек тувыл».

Эр кисидинь ашувы ишине сыймай, кайнап турды, ол урсысты, савытларды бузды, уьстиндеги коьйлегин йырткышлады. Эне басына бир эмине опырагандай болды. Ол йылады, оззининь басын озби сокты. Пишеси коркты эм уйден шыгып кетти.

Тимур, яныннан безген аьдемдей, ак айрандай болып, агарып, аьлсизленген эди. Ашувы да, оькиниши де таркамады. Касына биревди де ювытпады.

Тимур увылын эм Гельфияды эсине йыйы алды. Олар ман баьри заты да ортак эди. Кулыктан уйге келсе, ас-сув аьпме-аьзир, коляскада кишкей Камиль уйклайды, наьсипли Гельфия болса увылынънъ яялыкларын юва-

Ким шуьшли?

ды. Истен арып келген эрин аьр заман куваньшлы юзи мен йолыкканы ша! Сол саьатлей сувды йылытпага асыгар. Онынь коьз алдына Гельфиядынъ турган турмысы да, куьлкиси де келди. «Эх, сен, эр кисі, менсиз не этерсинть?» – деп айткан кажав соьзин эсине алды. – Кайтип не этермен? Конъысыларды шақырарман – олар ярдам этерлер». – «Аьр заман олар сага келместагы».

Соьйтип баслапкы аьелин аьр куьн сайын эсине алып турды. Яшавы болса, осаллана берди, ишки мен кайгысын шайыяк болды, эки-ушы кере айыктырув меканына туьсип шыкты.

Языктынъ ярасык байрамы – Биринши Май ювыклай эди. Гельфияды сонда демонстрацияда коьрермен деп уьмитленди. Камиль мен анасы онда келмей калмас деп билди.

А бугуьн болса, ол уйине кирип, тувганларын коьрмеге ниетленди. Увылынынъ келгенине анасы бек суьйинди, ама, сыпатшырайын коьрип, сескенди. Не зат болганды сага, авырыйсынъ ма? Ак айрандайсынть, аьне!», – деп оззеленди. Шай ишпеге шақырды. Тимур унамады. «Сиз, анам, калай яшайсыз?» – «Болаяк, балам, акырын яшаймыз, мен йыйы-йыйы авырып баслаганман, атанъ да соьйтип сыржавланып турады. Минне куварай йыйып тураман, кешке таман калакай этеек боламан». Аяды анасын Тимур, ол сондай да бир бавырмалы, танъ аьдем, онынъ яшавын сорамады. Увылынынъ яшавы болмаганын, аяли осал экенин анылайды, юреги мен сезеди. Бир зат та сорамады. Увылынынъ ярасына тийгиси келмеді...

Тимур анасы ман аманласып шыгып кетти эм тагы да артына бурылып, тувган журтын коьзлеп алды. Турагалып турган анасы оны бир аьлемет аявлы карам ман озгарды, колын

булгады.

Йол уьстинде Тимур туькенге кирип, бир паьшке сигарет эм киосктен газеталар алды. Газеталардынъ бирисин алып, авдарып каралды, эм сонда коьзлери ак халат кийген суьвретке илинди. Кыскааяклы куьлемсиреп, тап онынъ озбине карагандай коьринди. Ол, оззининъ коьзлерине озби ынанмай, дирилдеп кетти. Ога Гельфия карап турды эди. Тоьменде – «Ярдам эткен – ян салгандай» деп уйкен аьриплер мен язылган соьзлер. Онда анасы ман баласын оьлимнен куткарган врач акында хабар бара эди. Хатгы язган аьдемлер Гельфияга уйкен муьсиревликти билдирип, ога берк ден савлыкты, куьлыкта етимисти, озь яшавынъа наьсипти йорайдылар.

Тимур Гельфиядынъ етимислерине суьйинди. Ол тап аьлиги озбинде ога шавып бармага, кутламага, кешируьвди тилемеге

аьзир эди. Ама сол затгы кайтип этип болар? Ол онынъ уйининъ басамагыннан кайтип абыткылап кирер, коьзлерине кайтип карар? Аьдемлер не ойланарлар? Оьзинъ таслагансынть, эндигиси озинъ кешируьвди тилеп юресинть, дерлер. Йок, Гельфия мен эткенди бир заман да кеширмес. Тимур тагы да увылы акында ойланды, калай берлиди-ав бу озби. Увылы оьссе, не ойланар онынъ акында? Минне кайдай ата! Тимур уялды сосындай ояларынан.

Ол уйине кайтыкысы келмеді, онда болаяк аьеллик коьринислерди ол эртерек биле-таган эди. Элбетте, казып-кармап соравлар беруьв, туьртип-шукып соьйлев. «Баьри заттан да безгенмен, адавыс болсын», – деп каде-ли кыйналды ол. Аьр эргеник сайын Гельфия увылы ман садикке адымлаган сосы сокпакта танъ бойлап ялгыз озби кезинмеге аьзир эди Тимур.

Оьз уйине ететканда, Тимур адымлар эситти эм серник якты. Пишеси экен. Тимурды коьрип, ол ишине сыймай кышкырды: Бар тагы да кыдыр бир аз, бек эрте келгенсинъ! Бар, бар, кыдыр! Неге турасынть?» ол оны ийтеди де эсикти киртледі.

Тимур коьзлери каякка караса, сонда адымлады. Танъ атарга ол досы Аликке келди. Алик бек суьйинди. Тек ога досынынъ шырай-сыпаты ярамады. «Сосы сен, Тимур авырган йоксынъ ма? Бир зат та болганы йок па?» – деп оззеленди Алик. Тимур, кишкей баладай болып, досын кушаклады эм йылап йиберди. Баьри хабарын айтты. «Уйтип яшап болмайды, Тимур», – деди Тимурдынъ хабарын тынълаган Алик. «Мени мен бола-таган затгы озим де билмеймен. Яным кыйналады, оькинишлиммен, оьпкелимен. Мен тек олардынъ акында ойланып тураман.

Дослар уьндемей олтырдылар. Аликтинъ хатыны казануьйде уйле ас аьзирледи. Алик бирден куваньшлы давазы ман досынынъ ийининнен какты эм «Да, билесинть ме, туьнегуьнги газеталарды оқыдынъ ма?» – деп, сорады. «Элбетте, оқыганман, газета меним янымда», – деп Тимур койыныннан газеталарды шыгарды эм бурылып терезеге каралды, онынъ бетине коьзяслар актылар.

Аяды Алик досын. Кыйналады язык, деп ойланды. Кулыктан кеткен, яньыларда айыгуьв уйине туьсип шыккан. Ишкишлик ийги затка йольктырмак. «Аьше, мага не этпеге керек ти?» – деп оз аьлин анылатаяк болды Тимур. – Биревим де йок, эситесинть ме – йок! Кетеек боламан бир якка!». «Эх, сен, берли болма, болаяк, кеттинъ де. Андамунда айланып юрмеге безбединъ ме? Этетаган затларынъ акында ойлантагы. Аьелинъди тасладынъ, кулыктан тайдынъ. Мен сенинъ орнынъда болсам, юрегимди бийлер де, Гельфияга барар эдим. Тилер эдим, йылар эдим.

ХАБАР

Йок, сенде оьктемлик тувыл да, берли-ли», – деп Алик оны ман каты урысты эм дослар сувык болып аманластылар.

Бир кесек заман кетти, Гельфия кайда барса да, не этсе де, увылыннан айырылмады. Олар тек туьнегуьн узак кыдырувлардан кайттылар. Ол отпуск алса, «туьрли калаларга» бирге кыдыраяктары акында увылына коьптен бери айткан эди. Эстеликли кыдырув баладынъ коьнъилине батып калды.

Камиль садикте, аныламы ийги болган, тебентели балалардынъ бириси эди.

Эргенликте Гельфия увылы ман демонстрацияга бардылар. Онынъ юреги, кабына сыймай, тепкиленип кетти, сылтавы йок тувыл эди. Ол Тимурды коьрди. Тимур эргенть мен майкызык, аяк уьстинде туралмай шайкалады. Яслардынъ арасында бир зат акында кызуьвы эриседи.

Демонстрация кутылганлай, Гельфия увылы ман уйине асыкты. Эсикти ким ди бирев сокканда, увылы уйди басына кийип ойнайтаган эди. Казан уьйде каьрин коьрген Гельфия: «Увылым, эсикти ашшы», – деп кышкырды. Камиль эсикти ашты. Онынъ алдында коьринген эр кисі Камильге тешкеруьвли карады эм: «Салам, увылым!» – дегенди айтты. Камиль бир зат та аныламай, анасына шапты» Мамав, анда бир акай келген», – деди

«Салам, Гельфия! Байрам хайырлы болсын, Гельфия!» Коьзлерининъ алдындагы коьринис кыскааяклыды саьспеклетти, ол систем кадалып калды, эр кисиді не кувагынын, не киргистеегин билмеді. Тимур болса даяналмады, тизлерине шоьнькти, тиледи, йылады, ялбырады.

Баьри заттынъ болувын карап турган Камиль сосы келген кисидинъ бу кадер неге йылайтаганын бир де аныламады. Гельфия болса, Тимурга Камильдинъ оьскенин айтты. Увылына ол ана да, ата да болганын билдирди. «Кайгадер уйкысыз кешелер озгарганымды, кайгадер коьзяс тоьккенимди тек мен озим ялгыз билемен», – деди. Камильди бирев тартып алаткандай, кыскааяклы бирден кышкырыклады: «Йок! Мен сенинъ эткен затынъды бир заманда да муталмаякпан, Тимур. Коьрип унамайман сени, сосындай затгы мутып, кеширип болар ма?».

Тимур да явап берди: «Бала, Камиль, меникиди де. Мен оны коьрмеге де, озиме алмага да болаякпан. Алимент тоьлеймен». Сосы соьзлерден Гельфия бутынды, алиментти айтар деп юреги сезген эди. «Ах, минне кайтип соьйлединъ? Аяли алимент акында айтарсынъ деп сезип турды эдим. Уялмай-нетпей тап йигитлик эткендей, сол затгы кайтип айттынъ?» Коьзяслары коьлдей тоьгилген кыскааяклы калтанъ-култанълап уйдинъ ишинде излеген затын тапты да, коьк сберкнижады эр кисиге коьрсетип: «Сенинъ йиберген баьри акшанъ, каьпигине дейим – минне мунда. А эндигиси уйден шыгып кетпеге болаяксынть, йоьне», – деди.

Тимур кетти. Гельфия, шырайы кашып калтыр-култыр этип, юрегин ыслады. Увылы сескенип йылады эм: «Анам-ав, авырматагы, мени ялгыз калдырма. Мен коркаман», – деп кышкырыклады. Увылы анасын кушаклап, сылкылдады.

Анасы эм увылы кушакласып, бирге йыладылар. Кайдай оькинишлик эм оьпкелик конды коькирекке. Эгер дейим сен соьйтип бек суьйсень, яшав соьйтип неге болады экен? Кайда ды, аьше, сол бирев суьюьв? Гельфия бир аз тынысланып, оззининъ иси акында ойланды: дуьрыс эттим ме, баскалай соьйлемеге керек эдим ме, деп яны кыйналды. Бу зат яшавымда бола ма яде сосындай коркынышлы туьс коьремен ме? Ол кырга ымтылды.

Эсик акырын ашылды. Кырда сувык куьзгил ел эсетаган эди...

Орысшадан коьширген К.Кумратова.

ТОБГЕРЕК СТОЛ

Патшалык оьлшеминде куьреспеге тийисли

Янъыларда Махачкаладагы Расул Гамзатов атындагы Миллет китапханада Кавказ халклар ара Ассоциациясынынъ (МАК) уйгынлавы ман «Дагестанда реабилитационлык программалардынъ хайырын оьстируув маъселе-си» деген темага тоьгерек стол озгарылды.

– Биз Дагестандагы баъри реабилита-ционлык орталыклар ассоциациясы ман биргелескенин эм белгиленген маъселеди косылып шешкенин суьемиз, – деди МАК председатели Гаджимурад Магомедов.

Наркомания ман хайырлы куьрестинъ бириси болып спорт саналады, сога коьре МАК ДР Спорт министерствосыннан наркотиклер кулланатаганлар сырасында бокс эм самбо бойынша базаслар озгарганын тиледи. Оннан озгелей, Г.Магомедов МАК «Ахмат» клубы эм ООО Интер-Сталь ман биргелесип, Москвада бойцов-

ский клуб ашакларын бирдирди. Солай ок МАК етекшиси ДР Ис министерствосыннан коьмек этилген наркоавырувлыларга ямагатта ерлеспеге коьмек тиледи.

«Бу аьдемлерге бек кыйын болады кул-лык, уый эм баска затлар таппага. Мен сизинъ ведомствонъыздан бир неше кере коьмек сораганман», – деди ол.

ДР Ис министерствосынынъ ваькили организация Реестрда регистрация этилмегенин белгиледи: «Керекли каьытлар сизинъ колънынъызга туьссе, биз сизге коьмек этермиз», – деген явап берди.

* * *

ЯШАВ БАЪЛЕСИ

Ямагатка зыян аькеледи

Куьннен-куьнге наркомания ман байланыслы болган казалар коьп бола береди. Наркотиклер коьплеген оьмирлерди де соьндиредилер. Сондай, наркотикли алатлар кенъ яйылатаган оьмирде, балаларымызды саклап, оларга тийисли тербия бермеге борышлымыз.

Аьр бир ата-ана, бир куьннинъ ишинде наркоман болып калмайтаганын, балалар куьннен-куьнге бир ай, йыл ишинде сол алатларга уйренетаганын эсте сакламага керек.

Бас деп наркотикли алатларды кулланып баслайтаган балаларда кайдай себеплерди коьрмеге боламыз?

Наркотикли алатларды кулланып баслаган аьдемнинъ коьнъилинде коьп затлар коьрмеге болады: онынъ коьнъили бирде коь-

теринки, бирде айлак тоьмен болады. Куьн узагында бала бир неше кере туьрленеди, ол замансыз заманда уйкламага яде болса, туьн узагында компьютерде олтырмага, анъ алатларда кышкыртып ойнамага да болады. Онынъ ашавы да туьрленеди. Мезгили мен ашамайды. Ашаса, ас коьрмегендей болып, уьстине йыгылып ашамага болады.

Эгер сиз баланъызда сондай туьрленислер коьрсенъыз, билимли врачтан ярдам изленъыз. Баланъыз бан наркотикли алатлар акында хабарга шыгарынъыз. Эгер бала наркотикли алатлар ман пайдаланатаган болса, сизинъ сол хабарларынынъыздан, соравларынынъыздан ол саьспеклер, явап бермей турар.

Балада баъри зат та аьруув шакларда болган дослары да наркотикли алатларды кулланса, йок болады. Саьатлеп соьйлейтаган йолдаслар да кайда кеткени де белгисиз. Бала тез аьрекете телефон ман соьйлеп, уьйден шыгып кетеди, кайда кеткени де бизге белгили тувыл.

Наркотикли алатлар ман пайдаланатаган аьдемнинъ, баладынъ соьйлеген соьзи де туьрленеди, уьстине кийген кийими де ийгилерден, ярасыклардан болмайды. Эгер ол ийне коьметаган наркотикли алатлар ман пайдаланатаган болса, исси яз шагында узын егинли калын коьйлек киймеге болады. Ата-

Ведомстволар эм орталыклар ваькил-лериннен озьге, залда Дагестаннынъ реабилитационный орталыкларында нарко-бойсынудан эмленетаганлардынъ ата-аналары да бар эдилер.

Аналардынъ соьзлери мен, наркобой-сынуд эм алкоголизм ол эригуув тувыл, ол рак маразындай авыр авырув, оны ман патшалык оьлшеминде куьресуув керек.

«Ол бизим ясларга каратылган ясыр-тын террористлик ис. Ызгы билдирувлерге коьре Россияда наркотиклерди 2 миллион аьдем кулланады, олардынъ коьбисине 24 яс та болмаган. Миллетти ишиннен йок этуув юреди. Йыл сайын наркотиклерден 150 мынъ аьдем ян береди», – деди мундагы аналардынъ бириси.

аналар баласынынъ баъри ерине де маьне берип карамага керек.

Солай ок, наркотикли алатлар ман пайдаланатаган аьдем озь йолдаслары ман уыйде сол алатты аьзирлемеге де шалыспага болады. Сол алатлардынъ айырым ийиси де болады. Каьытта биз онынъ ийисин ше сизге коьрсетип, сездирип болмаймыз.

Наркотикли алатлар ман пайдаланув коьплерди баьле-казага аькеледи. Олар наркотикли алатларды алар уьшин урлавга да шыгадаылар. Уьйден де баалы затларды аькетип йоядылар...

Наркомания – ол не зат? Медициналык яктан алып карасак, аьдем химический алатлар ман яшайды, Булай алып карасак, тувра мезарга йол, арада бир ерде токтавы ман – тутнак.

Аьр бир ата-ана сол затлардан сакланар уьшин, дени сав несилди тербиялар уьшин, сак болып, эс этип, балаларына карамага керек. Бу соьзди эситкенде юрек сувып кететаган болса да, яшав баьтелери барын анълайык.

К. МУСАЕВ,
Ногай районы бойынша Россия МВД боьлигининъ ПДН ОУУП эм ПДН куьбининъ уьйкен инспекторы
полиция майоры.

СИЗ БИЛМЕГЕ КЕРЕКСИЗ

Газды ыхтыярсыз урлап турган

Март айынынъ ортасында Ногай районынынъ Шумлелик авылында шатлыклы аьлде табиаг газдынъ ялыны янып, эректеги авыл яшавшыларына да «коьгилдим оты» етип баслаганын шайытлады. Оннан алдын, былтыр декабрь айында Орта-Тоьбе авылын да газ тармакларына костылар.

Болса да районда газды урлав яде абонентлердинъ кулланган газ уьшин акын тоьлемегени район абырайына уьйкен кемшилик келтиреди эм газ служба куллыкшылары уьшин хыйлы маъселелер тувдырады.

Соьйтип, полиция куллыкшылары эм газовиклер мен Ногай районунда юритилетан тергев шаралардынъ сырагысында быйыл 4-нши апрельде газды урлап кулланганы белгили болган. 42 ясындагы ерли яшавшы Терекли-Мектеб авылында орынласкан техникалык канагатлав станциясын (СТО) газопровод тармагына ыхтыярсыз костырған. Бу болган ис бойынша тийисли карар алув эм газды йиберуьшиге келтирилген материаллык йойымын эсаплав уьшин материал йыйналган.

Ерли предпринимательлер юридический лицоларга газ тармакларына ыхтыяр-

сыз косылганы уьшин штрафлардынъ уьйкенлигине эм алты йылга дейим эркинлигиннен босатылув санкцияларына да карамастан, законды бузуварын коймайдылар.

Газды йиберуьвши «Газпром межрегионгаз Махачкала» яшавшыларга газ алатларын туврадан яде газ счетчигининъ кырыннан айландырып газ тармакларына ыхтыярсыз коспага ярамайтаганын билдиреди.

Яшавшылардынъ тагы да бир кере эслерине саламыз. Газ тармакларына ыхтыярсыз косылганы эм газды законсыз кулланганы уьшин административлик эм уголовлык яваплыгы каралады. 2015-нши йылдынъ декабринде Россия Федерациясынынъ Оькимети газды эсаплав алатларынынъ исине ыхтыярсыз тийгени эм газ тармакларына законсыз косылганы уьшин яваплыкты куьшлендирген.

Аьлиги заманда, эгер газды эсаплав алатынынъ исине ыхтыярсыз катыскан шакта газды алып баслаган заманы токтастырылмаган болса, газды йиберуьвши организация кулланылган газдынъ оьлшемин газ алатынынъ энъ йогары куваты ман эсаплайк. Сол эсап газ алатынынъ кеше-куьндиз куллык этуьвининъ

(ама алты айдан артпаган болжал ишинде), газ оьлшемин эсаплавшы алатынынъ куллыгына ыхтыярсыз катысканы белгили болган шактан алып не шаклы заман соьзылганына коьре этилинеек. Дурысында да, эгер эсапты буйрыкта коьрсетилген йорыгы бойынша юритсе, ол заман увак урлавдынъ оьзи де уголовлык иси эм суд пан битпеге болады.

Оннан баскалай, газды урлаганлар кулланган газ оьлшемининъ акын токтастырылган нормативлер бойынша тоьлемеге эм газ тармакларына ыхтыярсыз косылганын тайдырув бойынша куллыкларды оьткеруув уьшин газ йиберуьвши организациядынъ шыктажларын яппага борышлы.

Административлик яваплыктан озгелей, газ тармакларына озь ыхтыяры ман косылув – ол Россия Федерациясынынъ Уголовлык кодексининъ 158-нши статьясы бойынша уголовлык исин ашув уьшин негиз, сонынъ сырагысы уьйкен санкцияларга: 100 мынъ маьнет акша штрафыннан алып, 6 йылга дейим эркинлигиннен босатылув дембисине дейим бармага болады.

«Газпром Межрегионгаз Махачкала» ООО пресс-службасы.

Р.Я.Телекниязов

Быйылдынъ 4-нши коькек айында сыйлы ис йолдасымыз Руслан Якубович Телекниязов капылыстан замансыз дуныядан тайды.

Р.Телекниязов 1972-нши йылда Ногай районынынъ Куьнбатар авылында тувган. Авыл орта школасында оькыган, сонъ баслап Махачкаладагы финан-экономикалык колледжин, сонъында Дагестан патшалык университетиндеги экономикалык факультетин оькып кутарган эм бухгалтер кесписин алган.

Р.Телекниязов 1994-нши йылдан алып Дагестан Республикасы бойынша 16-ншы номерли ФНС Тарумов районлар ара инспекциясынынъ информационлык-аналитикалык куллыгы боьлигининъ бас специалист-эксперти болып ислеген.

Руслан Якубович билимли, озь исин терен анълайтаган специалист эди. Оьзине тапшырылган соравларды кеш калдырмай шешпеге шалыскан, производстволык аьллерининъ туьрленуьвин тез сезип билген. Ол аьр бир аьдемди эс берип тынълап, аьр кимнинъ ой-нистин сыйлап билген. Оьз исине яваплы, оьмез, талаплы, куллыгын ызына дейим еткермей яде кайсы ды бир соравды туьбине дейим шешпей калдырмаган. Аьр заман да оьзине беркитилген исти намыслы кепте толтырган, ийги сенимли специалист болып саналган. Онынъ сондай хаьсиети ога ис йолдаслары арасында кыска заман ишинде тийисли сый-абырай казанмага амал берген.

Руслан Якубовичтинъ соьйтип замансыз топырак болувы юреклеримизди уьйкен дертке толтырды. Авыр йойым ман байланыста аьелининъ, кардаш-ювыкларынынъ каты кайгысын боьлисемиз эм бассавлык йораймыз.

Онынъ исине мукаятлыгы эм алаллыгы, кеспи усталыгы, ийги хаьсиет белгилери, аьдемшилиги, таза ярлык келпети эсимизде оьмирге сакланар.

Т.Манкаева, Г.Агаспарова, Т.Караев, А.Мусабекова.

Куьнбатар авыл орта школасынынъ оькытувшылар коллективи Залимхан Юсупович Аджигельдиевке иниси

Стамали Шамбилев

дуныядан тайганы ман байланыста каты кайгырувын билдиреди, ога эм онынъ кардаш-тувганларына бассавлык йорайды.

«Ногайский район» МО-сында ДР ГБУ КЦСОН куллыкшылары Увылбике Дусенбиевага суьйикли

анасы

дуныядан тайганы ман байланыста каты кайгырувын билдиредилер, ога эм кардаш-тувганларына бассавлык йорайдылар.

ВРАЧТЫНЪ МАСЛАГАТЫ

Оьпкелерди сувык алса...

Оьпкелерди сувык алув, пневмония деп аталып, кенъ яйылган авырув болады, балаларда да, ясуыйкенлерде де йолыгады. Балаларда бу авырув йыйы йолыгады. Оьпкединъ сувык алган ери оззининъ борышын толтыралмайды. Сонынъ ушин де бу авырув айлак авыр оьтеди. Бу авырувдынъ кавыфлыгы сонда – эмленмесе, пневмония тез куышсе-ди эм онынъ ызы айлак авыр болмага болады.

Пневмониядынъ кеплери туьрли болады – вирусный, бактериальный эм грибковый.

Калай болганда да, бу авырувдан аьдемде эт кызады. Кобьисинше, пневмония бронхит, ангина, фарингит, ОРВИ, ларингит, бронхиальная астма деген авырувлардан сонъ болады. Пневмониядынъ белгилери балаларда тоьмендеги аьлде боладылар. Куышли эм узакка созылган йоьткирик, сувык тийгеннен сонъ баладынъ аьли айлак осалланады, дарманлар ман туьсирилмейтаган эт кызув яде туьссе де, кайтадан коьтерилетаган. Терен тыныс алув кыйын болады, тыныс алганда да – йоьткирик басланады. Аьдем коьгерсе – сонда ок та докторга бармага тий-

исли.

Оьпкелерди сувык алув ман бирге шарктынъ увланувынынъ белгилери – карувсызлык, ас ашав осаланув, уйкыга тартув, терлев боладылар. Пневмонияды дурыс эмлев керегеди. Врач язган дарманларды ишуьвди дурыс тутув керек. Эгер антибиотикти суткада эки кере ишпеге язылган болса, олардынъ арасында 12 сабат озбага тийисли, эгер дарман уыш кере ишилетаган болса, олардынъ арасында 8 сабат озбага тийисли. Эт кызувды туьсиретаган дарманлар бир ясыннан озганларда 39 градустан сонъ, бир ясына дейим етпегенлерде 38 градустан сонъ ишилсе, ийги, неге десе температура коьтерилуьв мен шарк оьзи авырув ман куьреседи.

Пневмония ман авырып турган балага енъил аслар – синъел уйрелер, пуста пискен майлы тувыл котлеталар, сорпалар, эзилген ералма, емислер эм ясылшалар ашамага тийисли. Бала сувды, малина ман шайды коьп ишпеге керек.

Бала яткан бойлмеде дымкыл йыйнав озгарув тийисли.

К. МУСЛИМОВА,
педиатр.

Маьнели маслагатларды мутпанъыз

Артериальная гипертония – ол дайымлык авырув, сонда артериальное давление 140/90-нан артады.

Артериальная гипертония озь алдына авырув (гипертонический мараз) яде баска авырувлардынъ коьрсетуьви мен (буьйректинъ, щитовидная железадынъ, надпочечниктинъ эм секерли диабеттинъ) болмага болады.

Эсте саклав керек, артериальная гипертония коьп йыллар узагына белгисиз, кейп аьлди туьрлендирмей оьтпеге болаганын. Сога карама-стан, аьдем дайым оззининъ кан коьтерилуьвин врачта эм уьйде тергемеге тийисли. Кан коьтерилуьвди терген аьсерде, аьдем олтырып, уьндемей турмага эм тынысын токтатпаска шалысув керек.

Эгер сиз кан коьтерилуьвди озь алдынъызга оьлшейтаган болсанъыз, автоматический приборлар кулланынъыз. Кан коьтерилуьвди оьлшеген аьсерде колга тагылган танометр юрек пен тенъ турмага керек. Кан коьтерилуьв аьдегинше эрген

эм кеште оьлшенсе, ийги. Оьлшеп болып, язып алсанъыз тагы да яхшы. Керек дарманларды сизге тек врач язып бермеге болады. Дарманларды болса, дайым йибермей ишсенъиз, гипертонический кризис, инфаркт миокардо болувын тоьменлетерсиз. Оьз алдынъызга дарманларды ишуьвди коюв яде олардынъ кадерин туьрлендируьв, эмлевди токтатув сизинъ аьлинъызди осаллатпага болагын сиз есапка алув керексиз.

Маьнели маслагатларды мутпанъыз:

Шеккинъызди тутынъыз, физический белсенликти оьстиринъыз, ясылшалар ман емислер коьп ашанъыз, туз коьп кулланманъыз, таьмекиди тасланъыз, кофеин тек кофеде тувыл, шайда да болаганын мутпанъыз, кофеин кулланувдынъ оьлшемин туьсиринъыз, спиртли ишимликлер коьп ишпенъыз.

Сизинъ ден савлыгынъыз оззинъиздинъ колынъызда.

С. АДЖИЕВА,
врач-кардиолог.

АНВАР-БЕК КУЛТАЕВ

БОЛМАСА ША НОГАЙЛАР ...

Йыйылайык, ногайлар,
Келди шатлык саьати.
Эситилсин ногай анъ,
Йырлайык сизге аьли,

Куьлки болмай,
байрам йок,
Куьлейик
куьн ашыкта.
Кызыл балык –
курсак той,
Коьп ногайда
намыс та.

Болсын тузлы
топырак,
Ел де эссин
доьрт яктан,
Кайгырмаймыз
эш бир шак –
Туьспегенмиз
биз аттан!

Суьегенлер куьлки,
ойын,
эм юреги тазалар,
Авлагымда
куьн кайнасын –
бизи минен боларлар.

Толып авлак
курт-кумырска,
Тислесинлер
шыбынлар,
Юз йыллардан
шыдап тура,
Шоьл иеси – ногайлар!

Куьлемиз эм
йырлаймыз,
Яшав кайнай казанда.
Ногай турып,
куьн батпасын –
Сосы ялган тарапта!

Ногай тукум
йок болса,
Россия да бир етим,
Ога уни эм кардаш –
Ногай атлы мен элим!

Куьлейик эм ойнайык,
Кетип бара яшавлар.
Оькинер бу дуныя,
Болмаса ша ногайлар!

«Шоьл тавысы» республикалык газетасынынъ куллыкшысы

Нурият Магомедовна Кожеевага сыйлы мерекеси мен

Култы болсын туван куьнинъ, Нурият,
Дайым сага ийги соьзлер айтсынлар.
Кудай берсин сага узак оьмирди,
Яхшылыклар кылмысынъ ман кайтсынлар
Аьр бир шагынъ шешекейдей буьрленсинлер
Аьелинъди берекетлик кувантсын
Ийги соьзлер шоькрактай аксынлар
Аьруьвлигинъ барган сайын коьрк атсын

Кутлавшылар: ис йолдаслары.

Орта-Тоьбе авыл яшавшысы

Марат Даниялович Зармандетовка

22-нши апрельде 10 яска толаягы ман

Бала шагынъ – куьезинъ,
Ювыкларынъ – дирегинъ.
Баьрисине, аьруьв яс,
Алал болсын юрегинъ.
Суклангандай бактылы
Болганынъды тилеймиз.
Тукым атын айттырып,
Оьс, Маратик, суьемиз.

Кутлавшылар: тетеси Маулизат, атасы Даниял, анасы Курасхан, акасы Камиль, кешеги Зарема, абалары: Лейла, Камиля, Саудат.

Карагас авылынынъ кишкей яшавшысы

Анзор Сталинбекович Тортаевке

1 яска толганы ман атайы Аблев Тортаев кутлайды
эм ога тоьмендеги ятлавды савкатлайды:

Коьнтиллерди коьтерип,
Юреклерди суьйинтип,
Тувдынъ, Анзор кедемиз,
Коьп карадык сени биз.
Сайлаганда сага ат,
Уйкен болды маслагат.
Анзор деген атынънынъ
Артык коьрдик маьнесин.
Буьгуьн толды сага яс,
Аякларды берктен бас.
Яша, Анзор, сен 100 яс,
Баьрине де болып бас!

Терекли-Мектеб авылынынъ кишкей яшавшысы

Сююмбике Кемрановна Туртаевага

22-нши апрельде 1 яска толаягы ман.

Ярык язлык куьнинде
Бизим Сююмбике тувыпты.
Быйыл болса кызымыз.
Бир ясына толыпты.
Алдыдагы йылларын
Куванышлар аькелсин.
Юрген йолга дайым да
Куьн шувагы тоьселсин.

Кутлавшылар: атайы Абдурахман, тетеси Нуржанат, нагашатайлары Зиявдин эм Эрадиль, энеси Барият.

Расходы на содержание муниципальных служащих за I квартал 2018 г.

Должности муниципальной службы	Кол-во	Заработная плата	Начисление на заработную плату
Глава	1	81525	24621
Зам. (секретарь)	1	64596	19508
Итого	2	146121	44129

Глава администрации МО СП «село Кунбатар»

Бариев А.Б.

«ШОЬЛ ТАВЫСЫ»
(ГОЛОС СТЕПИ)

+6

ТОКТАСТЫРУВШЫ:
Дагестан Республикасынынъ Баспа эм информация министрствосы.

Бас редактор
КОЖАЕВА Э.Ю.

Дагестан Республикасы бойынша Байланыс информациялык технологиялар эм коьлем коммуникациялар тармагында тергев салув бойынша Федераллык служба управленесинде регистрацияланган.

Регистрациялык номери ПИИ №ТУУ 05-00359 (12 декабрь 2016 й.)

Колязбаларга рецензия берилмейди. Олар кери ызына кайтарылмайдылар. Авторлар ой токтаслары редакциядыкы ман келиспесе боладылар. Авторлар язылмалары уьшин яваплылар. ДР-нынъ Баспа эм коьлемлик коммуникациялар бойынша комитети.

Баспалавга кол басылув заманы – 17 саьатте. Баспалавга кол басылган – 16 саьатте.

Адрес редакции и издателя:
368850, Республика Дагестан, Ногайский район,
с.Терекли-Мектеб, ул.К.Маркса, 49
Газета «Голос степи».
Электронный адрес: sholtavisi@mail.ru

Официальный сайт газеты (www.golos-stepi.ru)

Телефоны:
Общий отдел – 21-4-71
Индекс – 51365

Газета выходит 52 раза в году.
Тираж – 3000 экз.
Цена – 5 рублей.
Реклама и объявления публикуются по договорным ценам.

Газета отпечатана в типографии
ГАУ РД «ИД «Дагестан»
по адресу:
367018, ДР, г.Махачкала,
Проспект Петра 1, 61.